

ریاضی دانان

احمد حافظ‌پور

دانش‌آموزان عزیز! از دوره قبل، دفتر تازه‌ای را گشوده‌ایم تا شما را با برخی از بزرگ‌ترین ریاضی‌دانان ایران و جهان آشنا کنیم. این معرفی بهانه‌ای بود که شما در هر شماره تعدادی از این چهره‌ها را به اختصار بشناسید. از آنجا که پاره‌ای از این ریاضی‌دانان به مباحثی فراتر از ریاضیات دبیرستانی پرداخته‌اند که درک آن‌ها برای شما مشکل است، کوشیدیم جنبه‌های ساده‌تر زندگی آنان را برای شما بازگو کنیم. در این شماره آخرین برگ این دفتر را ورق می‌زنیم.

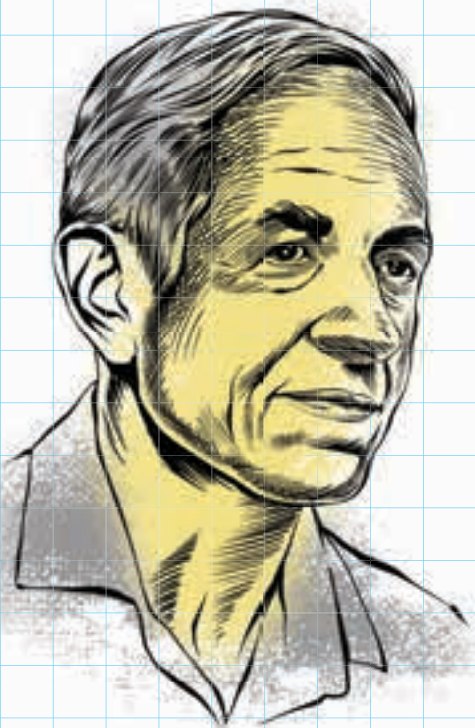
نش، جان فوربس (۱۹۲۸-۲۰۱۵)

جان نش از ریاضی‌دانان عجیب قرن بیستم و اوایل قرن بیست‌ویکم بود. اول اینکه ریاضی‌دانی برجسته بود. دوم اینکه به مدت ۳۰ سال دچار نوعی بیماری بود، ولی به اراده خودش بهبود پیدا کرد و به زندگی بازگشت. و بالاخره اینکه برنده «جایزه نوبل اقتصاد» شد. شهرت نش به خاطر «تبادل نش» است که خود جزئی از نظریه بازی‌هاست. نظریه بازی‌ها درباره این موضوع است که: «چه راهی وجود دارد که چند رقیب هر یک به سود برسند و هیچ بازنده‌ای وجود نداشته باشد؟!». جان نش روی نظریه بازی‌ها پژوهش کرد که حاصل آن یافتن «تبادل نش» بود؛ یعنی شرایطی که در آن هر یک از رقیبان به بهترین سود می‌رسند. نش به پاس همین کار در سال ۱۹۹۴ جایزه نوبل اقتصاد گرفت. درباره زندگی جان نش فیلمی به نام «ذهن زیبا» ساخت شده است که شهرت جهانی دارد.

نجم‌الدوله، میرزا عبدالغفار (۱۲۸۷-۱۳۲۰)

نام او میرزا عبدالغفار اصفهانی، مشهور به نجم‌الدوله بود. ریاضی‌دانی برجسته بود که بر دانش‌های نجوم، تقویم‌نگاری، نقشه‌کشی، آمارگیری و فلسفه هم احاطه داشت. پدر نجم‌الدوله، ملاعلی مهندس اصفهانی نام داشت که به او غیاث‌الدین جمشید ثانی می‌گفتند. پدر و پسر هر دو مورد توجه دربار ناصرالدین‌شاه قاجار قرار گرفتند و لقب نجم‌الدوله را شاه به پسر داد. میرزا عبدالغفار معلم ریاضیات در مدرسه دارالفنون بود. در گذشته تقویم رسمی کشور فقط به هجری قمری بود. نجم‌الدوله اولین بار سال شمسی را نیز در سال ۱۲۶۴ شمسی در تقویم خود به کاربرد و برج‌های دوازده‌گانه حمل (فروردین)، ثور (اردیبهشت) جوزا (خرداد) و ... را نیز به آن افزود. همچنین، اولین سرشماری تهران را و به کمک شاگردان دارالفنون انجام داد و نخستین نقشه شهر تهران را نیز رسم کرد. از آثار اوست: اصول هندسه؛ اصول مثلثات؛ واسط الحساب (ریاضیات دبیرستانی)؛ اصول علمی جغرافیا؛ رساله تشخیص نفوس دارالخلافه تهران (سرشماری).

هیلبرت، دیوید (۱۹۴۳-۱۸۶۲)

هیلبرت در شهر «کونیگسبرگ» آلمان که امروز در خاک روسیه واقع شده است، به دنیا آمد. در همان شهر به مدرسه رفت و سپس در دانشگاه هومبولت برلین - که تاکنون دانشمندان بسیاری از آن بیرون آمده‌اند- به تحصیل ریاضیات پرداخت. وی چندی در شهر زادگاه خود در دانشگاه ریاضی درس داد، ولی بعداً به دانشگاه کونیگن انتقال یافت که بهترین مرکز تحقیقات ریاضی در جهان بود. هیلبرت به‌خاطر نقش مهم خود در پیدایش و گسترش «مکانیک کوانتومی» ماکس پلانک و «نظریه نسبیت» اینشتین، جایگاه برجسته‌ای در میان ریاضی دانان قرن بیستم دارد. بعضی از دانشجویانی که زیر نظر او دوره دکترای خود را گذراندند، دانشمندان بزرگی شدند؛ از جمله ارهارد اشمیت، هرمان ویل و جان فون نویمان.

یزدی، محمدباقر (فوت ۱۰۵۶ هـ ق)

محمدباقر یزدی ریاضی‌دان برجسته دوره صفویه و پس از آن بود. وی در یزد متولد شد. در جوانی به اصفهان رفت و نزد استادان ریاضیات، به‌ویژه نزد شیخ بهایی به تحصیل پرداخت و در این علم به مقامی بلند دست یافت. از او کتاب‌هایی در ریاضیات باقی مانده که بیشتر به زبان عربی است. برخی از کتاب‌های وی عبارت‌اند از: عیون الحساب، شرح مقاله‌ای از اقلیدس، رساله‌ای درباره کره و استوانه، شرح شکل‌های کروی، و رساله درباره اسطرلاب. شباهت نقش‌های هندسی بازمانده از محمدباقر یزدی با برخی تزئینات هندسی در بناهای عصر صفوی، به‌ویژه مساجد، مدارس و کاخ‌ها، نشان می‌دهد که وی در تهیه آن نقشه‌ها تأثیر داشته است.

یزدی ثانی، محمدباقر (فوت ۱۱۰۷)

این ریاضی‌دان نوه محمدباقر یزدی، ریاضی‌دان بزرگ عصر صفویه بود. وی در زمان هشتمین و نهمین حاکمان دوره صفویان می‌زیست. یزدی ثانی در اصفهان متولد شده بود و نزد پدرش که خود ریاضی‌دان قابلی بود، درس خواند و ریاضی‌دانی مشهور شد. از او دو کتاب باقی مانده است: شرح مشکلات کتاب جدش «عیون الحساب»، و نیز کتابی به نام «شرح خلاصه الحساب». خلاصه الحساب کتابی تألیف شیخ بهایی بود که تا سال‌ها در مدارس تدریس می‌شد. یزدی ثانی این کتاب را شرح کرده است.

